http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.4081732

Горбонос Ф.В.
д.е.н., професор,
ректор ЗВО «Львівський університет бізнесу та права»
https://orcid.org/0000-0002-6563-9847

Семчук Ж.В.
д.е.н., професор,
ЗВО «Львівський університет бізнесу та права»
http://orcid.org/0000-0002-7030-9877

Кошовий Б.-П.
к.е.н.,
ЗВО «Львівський університет бізнесу та права»
https://orcid.org/0000-0001-8550-0028

Возняк О.
ЗВО «Львівський університет бізнесу та права»
https://orcid.org/0000-0003-3325-128X

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРОБІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

JEL Classification: M 21
SECTION "Business Economics": Економіка бізнесу.

Анотація. У статті досліджено можливості та перешкоди сталого розвитку агробізнесу в Україні. Підкреслено, що Розробка стратегії розвитку агробізнесу на нинішньому етапі залежить не лише від економічних чинників, але й має опиратись на соціальні вимоги – сукупність інтересів стейкхолдерів, з якими взаємодіють підприємства. Від цього залежить прискорене наближення вітчизняних підприємств до прийнятих європейських стандартів, їх вихід на європейські ринки та загалом соціальний розвиток України. Охарактеризовано недоліки сучасної структури агропромислового комплексу. Відзначено важливість ефективного державного регулювання агробізнесу на засадах забезпечення сталого розвитку та створення механізмів соціальної відповідальності.

Ключові слова: **агробізнес, сільське господарство, сталий розвиток, державне регулювання, соціальна відповідальність.**

Annotation. The article examines the opportunities and obstacles to sustainable development of agribusiness in Ukraine. It is emphasized that the development of strategies for the development of agribusiness at the German stage does not depend on economic factors, but it describes the social requirements – the set of interests of stakeholders with whom companies interact. This requires accelerated publication of domestic enterprises to the adopted European standards, their entry into European markets and the general social development of Ukraine. The shortcomings of the modern structure of the agro-industrial complex are described. The importance of effective state regulation of agribusiness on the basis of sustainable development and the creation of mechanisms of social responsibility was noted.

The formation of market relations in Ukraine on the basis of private property has led enterprises to use a mechanism for regulating flows, based on the principles of self-regulation. Resources are directed to the production, where you can get more profit. In contrast to the

conditions of the planned management system, when the centralized bodies used regulatory factors of production, enterprises in their practice have acquired the status of free choice of the desired activity. The purposefulness of labor and labor was focused on business results, which became one of the principles of forming the program of their activities.

Given the currently dominant concept of sustainable development in the process of developing a strategy for the development of agro-industrial enterprises, regardless of their organizational and legal form, it is advisable to provide for the creation of mechanisms of social responsibility. For farms, compliance with social requirements will be possible only through the processes of cooperation and integration into regional agro-industrial clusters. Instead, for agricultural holdings, compliance with social requirements in further development should be another step towards achieving European standards of social responsibility and expanding markets.

Keywords: **agribusiness, agriculture, sustainable development, government regulation, social responsibility.**

Вступ

Формування ринкових відносин в Україні на базі приватної власності зумовило використання підприємствами механізму регулювання потоків, що ґрунтується на принципах саморегуляції. Ресурси спрямовуються в те виробництво, де можна отримати більш зиску. На відміну від умов планової системи управління, коли застосовувалися з боку централізованих органів регуляторні чинники виробництва продукції, підприємства у своїй практиці набули статусу вільного вибору бажаного виду діяльності. Цілеспрямованість праці і робочої сили були зорієнтовані на бізнесовий результат, який став одним з принципів формування програми їх діяльності.

Окремі аспекти стратегічного розвитку агробізнесу в Україні досліджували Багай Н. О., Гилка М. Д., Гуменюк М. М., Залізко В. Д., Костур О. Д., Оліховська М. В., Осипова М., Прядко В. В., Юрій Е. О. та ін. Водночас, подальше удосконалення теоретико-методологічних засад розвитку агробізнесу вимагає невпинного поглиблення наукових знань у цій сфері.

Відтак, **м*етою статті*** є обґрунтування соціальних аспектів функціонування агробізнесу в Україні.

Результати дослідження

Як правило, в умовах ринкової економіки, підприємства намагаючись досягнути впливу на пропозицію та ціну, спрямовують ресурси на виробництво того продукту, який може (зокрема, за якістю) відрізнятися від товару конкурентів. В аграрному секторі досягнути радикальних відмінностей між конкурентними товарами у процесі виробництва є складним завданням і тому не має особливої необхідності широко здійснювати диверсифікацію виробництва. Проте продукуючи одні з них як особливе і часткове в структурі виробництва, можна збільшувати нішу на ринку чи одержувати монопольне становище. Такий монополізм не знищує конкуренцію, так як виробників продукції аграрного сектора є багато, а попит на неї постійно високий.

Поряд з цим, розвиток агробізнесу в Україні історично ускладнений переходом від соціалістичних до ринкових моделей. З цього приводу М. Д. Гилка та М. В. Оліховська зазначають: «Процес реформування аграрного сектору економіки був неоднозначно сприйнятий населенням країни. Так, частина населення ліквідацію колгоспів, в яких селяни були працевлаштовані, одержували послуги та соціальну допомогу, сприйняла критично, інша частина – схвально, мотивуючи це одержанням у власність земельних часток та майнових паїв. Однозначним та незаперечним є той факт, що приватна власність на землю та майно за умов створення у суспільстві відповідного підприємницького середовища несе у собі великий потенціал для виведення аграрного сектору економіки на якісно вищий рівень розвитку» [1, С. 75].

За нинішніх умов соціальні вимоги до сільськогосподарських підприємств визначаються загальносвітовою тенденцією пошуку шляхів досягнення сталого розвитку, умовою якого є соціальна

відповідальність підприємств. У цьому контексті погодимось з В. В. Прядко, Е. О. Юрієм та М. М. Гуменюком, котрі зазначають, що прагнення України до євроінтеграції потребує розробки заходів і механізмів сталого розвитку українського села та швидкого прийняття рішень у цій сфері. Науковці зауважують, що у результаті проведення аграрної реформи в нашій країні утворено нові форми сільськогосподарських підприємств, що стало складовою частиною інституціональних змін в аграрній економіці, які повинні забезпечити формування в сільському господарстві цивілізованих ринкових відносин, підвищення ефективності функціонування галузі та економіки загалом [2, С. 115].

Можемо констатувати, що розвиток сільськогосподарської галузі вимагає ефективного державного регулювання.

Відзначимо наявність стратегічних правових документів, що стосуються розвитку сільського господарства та фермерських господарств зокрема. Так, у Єдиній комплексній стратегіїї та плані дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015-2020 роки (далі – ЄКС) наголошується: «Продуктивність сільськогосподарських підприємств мало чого варта без ефективної інфраструктури і маркетингу. Чим більшими є витрати на збирання, перевезення, зберігання, обробку, переробку і сертифікацію сільськогосподарської продукції на її шляху від сільськогосподарського підприємства до порту або мережі роздрібної торгівлі (в подальшому – логістичні витрати), тим меншою є частка світової або роздрібної ціни, яку отримують виробники сільськогосподарської продукції. Інфраструктура оптових продовольчих ринків, фруктів та овочів, живої худоби також практично не розвинута. Це стосується не лише фізичних ринків, а також інфраструктури маркетингової інформації. Ця проблема є особливо актуальною для дрібних фермерів і домогосподарств» [3].

Переважно вибір та розвиток організаційно-правових форм ведення бізнесу є свідомим на обґрунтованим вибором власника підприємства. Водночас, з урахування актуальних тенденцій реформування сфери сільського господарства, її вирішального значення для економічного розвитку України, частки в експорті та кількості зайнятих працівників, необхідно зважати на доцільність оцінки відповідних процесів з позиції концепції соціальної відповідальності.

Важливою складовою сучасного аграрного законодавства України, як зазначає Багай Н.О., є законодавство про фермерство, що регламентує діяльність численної групи суб'єктів аграрних відносин – фермерських господарств. Як підкреслює науковець, ефективне функціонування фермерських господарств, як самостійних суб'єктів господарювання можливе за умови належного законодавчого забезпечення [4, С. 115]. Костур О.Д. погоджуючись, що фермерське господарство є ефективною формою аграрного господарювання, завдяки якій селянин може займатися веденням товарного сільськогосподарського виробництва, використовуючи землі сільськогосподарського призначення, наголошує, що правовий статус фермерських господарств в Україні визначений нормативно-правовими актами вищої юридичної сили, в яких закріплено порядок створення та припинення фермерських господарств, особливості майнових, земельних, управлінських, членських, господарських та інших правовідносин у таких господарствах [5, С. 171-172].

Вважаємо, що основними напрямками розвитку фермерських господарств в Україні слід вважати: покращення інвестиційного клімату, розвиток інфраструктури та ринкових умов, посилення соціально відповідальності фермерських господарств, розвиток механізмів взаємодії фермерських господарств та заінтересованих сторін (держави, органів місцевого самоврядування, місцевого населення).

Для оцінки економічної ефективності тих чи інших організаційно-правових форм підприємств агробізнесу можливо використовувати різні підходи. М. Д. Гилка та М. В. Оліховська зазначають, що виробництво продукції за інтенсивними технологіями, з удобренням та захистом рослин (наприклад, виробництво зернових та кормових культур) більш ефективне у великих підприємствах, а виробництво працезатратних культур (садівництво, овочівництво, вирощування ягід) у малих господарствах. Такий розподіл, відзначають вчені, дає змогу економити робочий час, збільшувати випуск продукції у великих підприємствах, а у малих – підвищувати якісні показники продукції [1, С. 75].

Утім, існуюча структура агропромислового комплексу не є досконалою. З цього приводу погоджуємось з В. Д. Залізко, котрий стверджує: «Глобалізаційний розвиток загальносвітових аграрно-економічних процесів призвів до зростання конкуренції між товаровиробниками різних країн. Сьогодні дрібним і середнім господарствам дедалі складніше виробляти конкурентоспроможну (в першу чергу за ціною) сільськогосподарську продукцію, використовуючи винятково традиційні методи та технології виробництва і збуту. Окремо взяте господарство не може задовольнити міжнародні вимоги до якості та безпеки продуктів харчування» [6, С. 71–72].

Порівняємо рівень рентабельності продукції сільського господарства фермерських господарств з загальною рентабельністю сільськогосподарських підприємств (таб. 1).

Таблиця 1

Порівняння рівня рентабельності продукції сільського господарства

Продукція сільського господарства	Фермерських господарств	Загальна	Δ
Культури зернові та зернобобові	27,9	25	2,9
Соняшник	41,2	41,3	-0,1
Буряки цукрові фабричні	20	12,4	7,6
Культури овочеві	19,5	9,9	9,6
Картопля	28,9	10	18,9
Культури плодові та ягідні	36,1	35,4	0,7
Виноград	51,3	51,6	-0,3
Молоко	25,9	26,9	-1
Велика рогата худоба на м’ясо	-2,1	3,4	-5,5
Свині на м’ясо	-6,7	3,5	-10,2
Вівці та кози на м’ясо	-15,1	-39,6	24,5
Птиця на м’ясо	3,5	7	-3,5
Яйця курячі	14,1	-9	23,1

Сформовано автором за [3].

Отже, фермерські господарства мають перевагу у рентабельності за низкою видів продукції, крім соняшника, винограду, молока, рогатої худоби, свиней та птиці на м’ясо. Проте, слід визнати, що цього потенціалу недостатньо для виконання соціальних функцій. З цього приводу В. Д. Залізко наголошує, що крім соціально та екологічно орієнтованих обмежень розвитку агрохолдингів, необхідною є також комплексна програма підтримки розвитку сільськогосподарської кооперації. Науковець переконаний, що малий і середній агробізнес зможе стати альтернативою агрохолдингам, тільки об’єднавши свої зусилля, тобто розвиваючи кооперативний рух у сфері збуту, переробки продукції, спільного придбання і використання засобів виробництва, здійснення меліоративних заходів тощо [6, С. 76].

Схожим чином В. В. Прядко, Е. О. Юрій, М. М. Гуменюк відзначають, що сучасні сільськогосподарські підприємства розвитком соціально-економічної сфери села практично не займаються в силу того, що не мають до неї безпосереднього відношення і тому економічно не зацікавлені у здійсненні такої діяльності. Діяльність господарств населення, в силу їх роздрібненості та недостатньої забезпеченості ресурсами, в даному напрямі обмежується низькою їх ефективністю [2, С. 115]. Як слушно зауважує В. Д. Залізко, діяльність агрохолдингів не сприяє соціально–економічному розвитку сільських територій. Вони не беруть участі у розвитку транспортної, комунальної та інших видів інфраструктури сільських територій, будучи при цьому активними користувачами сільських доріг, електромереж тощо, скорочують робочі місця для сільського населення, не підтримують соціально-культурні цінності та традиції українського села [6, С. 76-77].

З огляду на домінуючу нині концепцію сталого розвитку у процесі розробки стратегії розвитку агропромислових підприємств незалежно від їх організаційно-правової форми доцільно

передбачати створення механізмів соціальної відповідальності. Для фермерських господарств відповідність соціальним вимогам уможливиться лише у рамках процесів кооперації та інтеграції у регіональні агропромислові кластери. Натомість, для агрохолдингів відповідність соціальним вимогам у подальшому розвитку має стати черговим кроком до досягнення європейських стандартів соціальної відповідальності та розширити ринки збуту.

Висновки

Розробка стратегії розвитку організаційно-правових форм підприємництва у сільському господарстві на нинішньому етапі залежить не лише від економічних чинників, але й має опиратись на соціальні вимоги – сукупність інтересів стейкхолдерів, з якими взаємодіє підприємство. Запропонований підхід уможливить прискорене наближення вітчизняних підприємств до прийнятих європейських стандартів, уможливить їх вихід на європейські ринки та загалом сприятиме соціальному розвитку України.

Перспективним напрямком подальших досліджень є удосконалення механізмів узгодження інтересів агробізнесу, місцевих громад та держави.

Список використаних джерел

1. Гилка М. Д., Оліховська М. В. Диференційований підхід до створення різних організаційно-правових форм господарювання за європейської моделі розвитку аграрного сектору економіки. Науковий вісник [Буковинського державного фінансово-економічного університету]. Економічні науки. 2014. Вип. 26. С. 75–81.

2. Прядко В. В., Юрій Е. О., Гуменюк М. М. Роль сільськогосподарських підприємств у розвитку сільських територій. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2015. Вип. 6. С. 114–118.

3. Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015-2020 роки. – Режим доступу https://goo.gl/p8YK45

4. Багай Н. О. Сучасне законодавче регулювання діяльності фермерських господарств: окремі проблеми / Н. О. Багай // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. – 2016. – Вип. 40(1). – С. 114-117

5. Костур О. Д. Фермерське господарство як організаційно-правова форма ведення товарного сільськогосподарського виробництва в Україні та державах СНД: порівняльно-правовий аналіз / О. Д. Костур // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. – 2014. – Вип. 35. – С. 171-183

6. Залізко В. Д. Вплив агрохолдингізації сільськогосподарських підприємств на соціально-економічний розвиток сільських територій. Економіка України. 2013. № 6. С. 71–78.

7. Осипова М. Фермерські господарства України: особливості, проблеми, перспективи розвитку / М. Осипова, Н. Доброва // Науковий вісник [Одеського національного економічного університету]. – 2016. – № 10. – С. 98-122